

Sınavlar Üzerine Düşünceler*

Prof. Dr. Şener BÜYÜKÖZTÜRK

Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Gaziantep / Türkiye

Bu yazı, eğitimde sınav olgusunu Türk Eğitim Sistemi özelinde ve üç soru bağlamında eleştirel bir yaklaşımla incelemeyi amaçlamaktadır. Yazıda ilk olarak sınavların neden var oldukları tartışılmaya çalışılmıştır. Daha sonra Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş için yapılan ortak sınavları tanımlayan TEOG ile Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS) ve Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS) gibi merkezî sınavların topluma ve sisteme olan etkileri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Son olarak da sınavsız ortaöğretime geçiş konusu tartışılmaya çalışılmıştır.

Sınavlar Olmak Zorunda mı?

Okuldaki öğrenmeleri sınamaksızın, yani test etmeden eğitimin hedeflerinin gerçekleşme durumunu değerlendirmek mümkün mü? Şüphesiz bu sorunun cevabı “Hayır” olacaktır. Çünkü eğitim, bir sistemdir. Eğitim sisteminin de diğer sistemler gibi birbiriyle etkileşim içinde girdisi, süreci, çıktısı

* Türkiyedeki ölçme değerlendirme sistemi üzerine güncel durum hakkında uzman değerlendirmesi.

ve geribildirim mekanizmaları vardır. Sınavlar, eğitim sisteminde öğrenciler ve aileler ile okula, eğitimin her bir ögesine ve özellikle sonuçlarına ilişkin geribildirim sağlamanın en etkili yöntemlerinden biridir. Eğitim varsa sonuçlarının sınaması olacaktır. Kısacası, hangi düzeyde ve kapsamda olursa olsun bir eğitim yapılıyorsa, süreçte ve sonunda öğrenme durumlarının sınaması bir gerekliliktir. Sınamanın temel aracı ise sınavlardır. Sınavlar, kişilerin belli bir alana ilişkin bilgi ve becerilerini test etme işlemidir.

Dünyanın neresinde olursa olsun yapılan sınavlar toplumun çeşitli kesimlerince sürekli eleştiri altındadır. Hemen herkes şikâyetçi olmasına rağmen sınavlar, öğrenciler hakkında verilecek isabetli kararlar için vazgeçilmezdir. Toplum, pratikte iki tür sınav uygulamasını bilir. Birincisi, okul başarısını değerlendirmek amacıyla öğretmenler tarafından geliştirilip uygulanan ve öğretmen yapımı olarak adlandırılan testlerin uygulanmasını içeren sınavlardır. İkincisi ise merkezî olarak geliştirilip uygulanan sınavlardır. Çocuklarımızın ortaöğretime geçişinde kullanılan ve kısaca TEOG olarak bilinen sınav ile yükseköğretime yerleştirmede kullanılan ve kısaca YGS ve LYS olarak bilinen sınavlar böyledir.

Özellikle, okul başarısını değerlendirmeye yönelik sınavlara yapılan eleştiriler incelendiğinde, eleştiri odağının sınavın var olup olmamasına değil, çoğunlukla sınavın yapısına, kapsamına, sayısına ve yöntemine yönelik olduğu görülmektedir. Sınavsız ya da geri bildirimsiz bir eğitim sistemi olmayacağına göre, karar verilmesi gereken en önemli husus, iyi bir sınav sisteminin nasıl olması gerektiğidir. Millî Eğitim Bakanlığımızın, eğitimcilerin, araştırmacıların ve ilgili sivil toplum kuruluşlarının sınav sistemini tüm boyutlarıyla tartışmaları uygun çözüme ulaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Okullarda öğretmenler tarafından hazırlanıp uygulanan sınavların sınıf içi uygulamalara yön verici nitelikte olması ve gerçek hayatla da ilişkilendirilmesi beklenir. Şüphesiz öğretmenler, sınıflarında not verme amacı olmaksızın sadece öğrenme sürecini ve sonuçlarını anlamaya, geliştirmeye yönelik sınavlar da yapabilmelidir. Gelişmiş ülkelerde sınav sonuçlarının geliştirme amaçlı kullanımının eğitim ve öğretime daha faydalı olduğuna ilişkin güçlü inanç vardır. Bu ülkelerde eğitim sisteminin paydaşları, elde edilen sonuçların eğitimin niteliğini artırma yönünde nasıl kullanılabileceğini tartışmaktadır. Oysa ülkemizde toplumun böyle bir hassasiyetinden bahsetmek güçtür.

Türkiye’de ilgili ilgisiz geniş toplum kesimlerince tartışma odağı olan, eleştiri oklarının yöneldiği TEOG, YGS, LYS gibi sınavlar, elde edilen puanlar üzerinden öğrencileri sıralama amacıyla kullanılan sınavlardır. Bu tip sınavlarda amaç öğrencileri göstermiş oldukları başarılarına göre sıralamak ve belirli okul ya da programlara yerleştirmektir. Ülkemizde ulusal düzeyde uygulanan sınavların hemen hemen tümünün sonuçları düzey belirleyici amaçlar için kullanılmaktadır.

Ülkemizde ihmâl edilen ise öğrencilerin bireysel gelişimine ve eğitim sisteminin geliştirilmesine yönelik kanıtlar sunan izleme amaçlı merkezî sınavlardır. Öğrenci başarısını yıldan yıla izleme amaçlı olan bu tip sınavlar gelişmiş ülkelerde başarıyla uygulanmaktadır. Bu sınavlarda temel olan nokta, farklı zamanlarda uygulanan sınavların birbirlerine eşdeğer ve bağlantılı olmasıdır. Aynı kapsamda ancak farklı zamanlarda yapılan sınavlardan elde edilen puanların karşılaştırılabilir olması, öncelikle sınav sonuçlarının eşitlenmesini gerektirir. Örneğin, bu kapsamda değerlendirebileceğimiz Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitimi Giriş Sınavı (ALES) uygulamasının aynı yıl içinde yapılan sonuçlarının eşdeğer olduğunu söylemek güçtür. Birinden yüksek puan alan bir kişinin ikincisinden aldığı puan sadece sınavın zorluğu nedeniyle önemli miktarda düşebilir. Ülkemizde 2008-2013 yılları arasında 6-8. sınıf düzeyinde uygulanan Seviye Belirleme Sınavı (SBS) sonuçlarının başlangıçta ortaöğretime geçişin yanı sıra öğrencilerin sınıflar itibarıyla izlenmesi amacıyla da kullanılması düşünülmüştür. Ancak sınav sonuçları birbirlerine eşitlenmediği için öğrencilerin bir sınıf düzeyinden diğerine ne kadar ilerleme ya da gerileme kaydettiklerini belirlemek mümkün olmamıştır. Günümüzde 8. sınıf öğrencilerine güz ve bahar dönemlerinde uygulanan TEOG sınavlarında da aynı nedenle öğrencilerin gelişimleri değerlendirilememektedir. Ölçme Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) son yıllarda bu yönde bazı adımlar atmaktadır. Farklı zamanlarda aynı kapsam ve amaçla yapılan sınavlar için sınav sonuçlarının eşitlenmesine yönelik uygulamaların gündeme alındığı bilinmektedir. Öğrencilerin gelişimlerinin birey eksenli olarak izlenmesine imkân veren ve gelişmiş ülkelerde yaygın olarak kullanılan, sistemin bir bütün olarak geliştirilmesine yönelik önemli bilgiler de sunan izleme amaçlı sınavlar maalesef ülkemizde uygulanmamaktadır.

Bu konuya, toplum da ilgi göstermemektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, bu sınavların sonuçlarının öğrencilerin bir programa veya

okula yerleştirilmesi amacıyla kullanılmayacak olmasıdır. Temel eğitim döneminde 4. sınıftan 8. sınıfa tespit ve geliştirmeye yönelik geri bildirim almak amacıyla belli aralıklarla, örneğin iki yıl arayla, merkezî bir sınav hazırlansa büyük bir olasılıkla sonuçları ortaöğretime geçişte dikkate alınmayacağı için öğrenciler ailelerinin de desteğini alarak sınava girmemek için mazeret üretecekler veya sınavdaki soruları samimi olarak cevaplamaktan uzak olacaklardır. Olaylara bireyci ve tümüyle yarar odaklı bakan aileler için değerli olan üst öğrenime yerleştirmede kullanılacak sınavlardır. Toplumun bu tutumu ve davranış biçimi, eğitimi geliştirmenin engelleri arasında belirtilebilir.

TEOG gibi Merkezî Sınavlar Öğrenciler ve Aileler ile Eğitim Sistemini Nasıl Etkilemektedir?

Şüphesiz ulusal düzeyde yürütülen TEOG, YGS ve LYS gibi sınavlar bir ihtiyaçtan doğmuştur. Bu ihtiyaç, temelde ortaöğretimde ve yükseköğretimde eğitim kurumları arasındaki nitelik farklarının artmasına bağlı olarak ailelerin çocukları için daha iyi eğitim taleplerine dayalı ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda okula olan talebin sunulan arzdan, kontenjandan fazla olması durumunda öğrencilerin bir şekilde başarılarına göre sıralanarak yerleştirilmeleri mantıklı bir yoldur, aynı zamanda vicdanî olarak görülebilir (Baykal, 2014). Bu sınavlarda öğrenciler, ailelerinin, öğretmenlerinin ve yöneticilerin yüksek başarı beklentileri ve bu beklentilerin karşılanmasındaki güçlükler nedeniyle kendilerini baskı altında hissetmekte ve bunun da etkisiyle kaygı düzeyleri sınav süresince yükselmektedir. Kutlu (2014) bu tür sınavları yüksek risk içeren sınavlar olarak tanımlamaktadır. Bir kez uygulanan bu sınavların sonuçları toplumumuzda genellikle var olup olmama ikileminde değerlendirilmektedir. Öğrenciler, bu sınavların sonuçlarına göre çok şey kaybedebilir ya da kazanabilirler. İşte hemen hemen toplumun tüm kesimlerince tartışılan ve kimi zaman acımasız bir şekilde eleştirilen sınavlar, bu grupta yer alanlardır.

Ülkemizde yükseköğretime geçişten ziyade ortaöğretime geçişte kullanılan sınavlar çok daha fazla tartışılmıştır. Ortaöğretime geçiş için kullanılan ve kısaca TEOG olarak bilinen sınavın topluma ve eğitim sistemine olan olumsuz etkileri, konuşulan temel eğitim sorunlarından biridir. Burada ilk olarak MEB tarafından, 2010 yılında akademisyenlerin danışmanlığında öğrenci, öğretmen, veli ve yöneticilerin katılımıyla SBS'nin etkilerine ilişkin

ulusal düzeyde gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçlarına dikkat çekmek istiyorum. Araştırmaya (MEB, 2010a) göre; uygulanan sınav, eğitim sistemini geliştirmeye dönük etkili geri bildirim vermekten uzaktır. Eğitim süreçleri, aileler ve öğrenciler üzerinde olumsuz etkileri vardır. Sınav ve bunun geliştirdiği dersane sistemi sınıflardaki eğitim-öğretimin ve ölçme değerlendirme uygulamalarının belirleyicisi haline gelmiştir. Buna rağmen katılımcıların yaklaşık yarısının sınavı yine de bir çözüm olarak görmesi dikkat çekmektedir. Aynı çalışma, ortaöğretime geçişte okul notlarına güven sorunu olduğunu göstermiştir.

Dünyada sınavların eğitim sistemini sınıf içi uygulamalara kadar etkilediği, şekillendirdiği bir başka eğitim sistemi yoktur. Yukarıda değinilen araştırmanın sonuçlarından da anlaşıldığı üzere bu sınavlar çocuklar ve aileler için var olma meselesi olarak görülmektedir. Her şey bu sınavlarda başarılı olmaya odaklıdır. Bu bağlamda, okullardaki sınıf içi hem öğretim hem de ölçme değerlendirme uygulamaları merkezî sınavlarda başarılı olmaya göre düzenlenmeye başlanmıştır. Öğretmenler, sınıflarında zaman alıcı ve görece değersiz gördükleri öğrenme uygulamaları yerine kısa zamanda daha fazla içeriğin sunulabileceği anlatıma dayalı yöntemleri tercih etmeye başlamıştır. Bu tercihlerin özellikle kalıcı öğrenmeler için engel teşkil edeceği; eğitim ile gerçek hayat arasındaki ilişkinin kurulmasına katkı sağlayacak etkinliklerin ise ihmâl edilmesine yol açacağı düşünülmektedir. Yani, çocuklarımız gerçek yaşamlarında karşılaştıkları basit sosyal sorunlarını çözmekten uzak, toplum içinde hayatlarını kolaylaştıracak becerilerden yoksun ama sınavda yüksek puan almaya dönük bir yetiştirme sürecine itilmektedirler.

Yine aynı çalışmada, öğretmenlerimizin sınıfta öğrenci başarısını ölçmede çoktan seçmeli soruları içeren testleri çok daha fazla kullanmaya başladığı görülmüştür. Çünkü deneyim ve çoktan seçmeli test sorusu çözme becerisinin artması özlenen ve beklenen bir husustur. Öğrencilerinin sınavlardan aldıkları puanların aynı zamanda kendi başarıları olarak değerlendirildiğini bilen öğretmenlerin sınıf içi uygulamalarda bu tür tercihlerde bulunmaları yadsınacak bir durum olarak değerlendirilmeyebilir. Öğretmenlerin başarıyı sınamaya yönelik ölçme yöntemine ilişkin tercihlerinin, öğrencilerin öğrenme stratejilerini ve çalışma alışkanlıklarını etkilediği bilinen bir gerçekliktir. Büyüköztürk ve Gülbahar (2010), çalışmalarında değerlendirme tercihleriyle öğrenme tercihleri arasındaki ilişkiye dikkat çekmişlerdir. Ya-

pılan bazı araştırmalar (Birenbaum ve Rosenau, 2006; Gijbels ve Dochy, 2006; Stuyven, Dochy ve Janssens, 2005), çoktan seçmeli maddelere dayalı sınavların öğrencilerin yüzeysel öğrenme; düşündürücü açık uçlu sorularla ya da proje gibi çalışmalarla değerlendirileceğini bilen öğrencilerin ise derin öğrenme yaklaşımlarını kullanma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bu noktada dikkat çeken bir başka nokta, okul yönetiminin odağıdır. Aileler gibi okulun yöneticileri ve öğretmenlerinin de odağı öğrencilerin ve okulların sınav puanlarının nasıl artırılacağı hususudur. Öyle ki sınavlardaki okul başarısının nasıl artırılacağı konusu, okul rehberlik servislerinin dahi birinci vazifesi haline dönüşebilmektedir.

Çocuklarımızın bilişsel davranışlarını sınavan sıralama amaçlı sınavlar var oldukça, öğrencilerin ve ailelerin eğitime ilişkin tek amacı her türlü yöntemi kullanarak bu sınavlarda başarıya ulaşmak olacaktır. Oysa eğitimin öncelikli amacı, hayatta başarılı olan sağlıklı bireyler yetiştirmektir. Eğitimin amacı sadece çocukları gelişim dönemlerine uygun bilgi ve becerileri kazandırmak değildir. Aynı zamanda iyi ahlâkî özellikler kazandırmak ve geliştirmektir. Dolayısıyla, eğitim sisteminin yöneticilerinin böyle bir gündemi olsa dahi, toplumun sınavlardan başka odaklanacağı bir eğitim sorunu olmayacaktır. Bu bağlamda çocuklarımızın sosyal, duygusal gelişimleri, onların millî ve insanî değerlere sahip olma durumlarını izlemeye dönük ölçme uygulamalarının ülkenin gündeminde dikkate değer bir yer edinmesi oldukça güçtür.

Bu noktada şu soruların cevapları da önemlidir: Okullarımız çocuklarımızın ahlâkî gelişimlerine yeterince katkı sağlıyorlar mı? Adalet ve merhamet gibi temel insanî değerler (Turan, 2014) ile vatan, bayrak, istiklal marşı gibi millî değerler okullarımızın gündeminde yeterince yer alıyor mu? Bu değerler, öğretmenleriyle, yöneticisiyle, velileriyle eğitimin temel paydaşlarının ne kadar gündeminde?

Biliyoruz ki iyi insan yetiştirmek, millî eğitimimizin temel amaçları arasındadır. İyi insan tanımlaması, bilgi ve beceri bakımından donanımlı olmanın ötesinde toplumun temel değerleriyle bütünleşen değerlere sahip olmayı gerektirir. İyi bir öğrencinin, bir yandan teknolojik ve toplumsal değişimin getirdiği yeni bilgi ve becerilere, diğer yandan da içinde bulunduğu toplumun millî ve insanî değerlerine sahip olması beklenir. Adalet ve merhametten yeterince nasibini almamış, bu duygulardan yoksun çocuklardan

sağlıklı bir toplum inşa edilebilir mi? Şüphesiz cevabımız “Hayır” olacaktır. Çünkü bu iki değer, çocuklarımız için çok daha öncelikli olan hayattaki başarının temel dayanaklarıdır. Benzer şekilde, milleti oluşturan kişilerin varoluş kaynağı olarak görülen millî değerlerden yoksun bir toplumun geleceğinin olmadığı söylenebilir. Maalesef okula, çevresine çeşitli şekillerde zarar veren, şiddet davranışları gösteren, çevreye karşı duyarsız, nefret dilini gündeliğe dönüştüren; adalet ve merhamet gibi temel insanî değerlerden yoksun çocuklar da bizim okullarımızda yetişmektedir.

Sınav odaklı eğitim sisteminde okullarımızın ve toplumun iyi insan yetiştirmedeki başarısını, bu bağlamda çocuklarımızın ahlâkî gelişimini değerlendirmeye yönelik sistematik ölçme uygulamalarını da görememekteyiz. Buna karşın, çocuklarımızı henüz daha ortaokul çağında akademik başarılarına göre etiketleyerek kamuoyuna sunan TEOG gibi bir sınavımız var. Ortaöğretime yerleştirmede kullanılacak puanın hesaplanmasında 6. sınıftaki karne notlarının da dikkate alınması ve varlık yokluk ikileminde gerçekleşecek merkezî sınav için çok önceden hazırlık yapılmasına ilişkin toplumsal inanç, sınav stresi ve kaygılarının ortaokul döneminin başlarına kadar uzamasına neden olmaktadır. Tüm bunların sonucu olarak, kamuoyunda kimi zaman vurgulanan “girişimci, kendine ve ülkesine güven duygusu yüksek, millî ve insanî değerlere sahip bireylerin yetiştirilmesi” gibi söylemlerin gerçekleşme olasılığının bugün için oldukça düşük olduğu ifade edilebilir. Çocuklar biriciktir, her biri üstün bir varlıktır sözleri, bu tür sınavlarla değersizleşmektedir. Ne yazık ki okullarımız, geleceği yönetecek bireyler yetiştirmekten hem anlayış hem de uygulama olarak uzaktır.

Eğitimimizin en temel hedefinin “Hayatta başarılı olan bireyler yetiştirmek” olduğunu unutmamak gerekir. Bunun için aklın yanı sıra gönlü ile hareket edecek eğitimcilere, okullara ve ailelere ihtiyaç vardır. Okulların önceliği iyi ödev insanı yetiştirmek olmalıdır (Turan, 2014). Kendi nefsinden ziyade başkalarını, toplumu, ülkesini düşünen, bunun için akli ve gönlü ile çaba gösterecek bireyler yetiştirecek bir eğitim modelinin öncellenmesi gerekmektedir.

Merkezî olarak uygulanan sınavların; öğrencileri sıralayarak okullara yerleştirme amacının dışında öğrencilerin, öğretmenlerin, sınıfların, okulların, ilçelerin ve hatta illerin birbirleriyle rekabetçi bir yarış içinde değerlendirilmesi amacıyla da kullanıldığı görülmektedir. Tek bir sınavın dahi toplumda

yüksek beklentilerin karşılanamaması nedeniyle yarattığı sorun oldukça önemli iken birbirinin alternatifi olmayan çok sayıda sınavın söz konusu olması bu riski daha da artırmaktadır. Sınavların yarattığı yüksek kaygı ve stres ile özellikle öğrenciler ve aileler için önemli bir risk oluşturduğunu söylemek mümkündür. TEOG’da olduğu gibi öğrencilerin iki farklı zamanda girdiği merkezî sınavlar, birbirlerinin yerine kullanılamaması durumunda toplum üzerinde daha fazla olumsuz etki yaratabilmektedir. Ulusal düzeyde uygulanan bu tip sınavların risk düzeyi, sınavlar yılda birden fazla uygulanarak azaltılabilir. Bazı gelişmiş ülkelerdeki uygulamaların aksine ülkemizde ulusal düzeyde uygulanan sınavlar, temelde öğrenci ve veliler açısından yüksek riskli sınavlardır. Gelişmiş ülkelerdeki uygulamalara benzer olarak bu riskin okul idarecileri ve öğretmenlerle paylaşılarak veli ve öğrenciler üzerindeki etkisinin de azaltılması önemli görülmektedir. Okullar için standartlar belirlenmeli ve yüksek riskli sınav sonuçlarına göre bu standartları yerine getirenler ödüllendirilmeli, getiremeyenlere ise ek destekler sağlanmalıdır. Hesap verilebilirlik kapsamı içinde okullar öğrenci başarı ya da başarısızlıklarını ve nedenlerini açıklayabilmelidirler.

Öte yandan sıralama amaçlı merkezî sınavlar bir öğrencinin sınıfındaki, okulundaki akranlarını arkadaştan ziyade rakip olarak görmesine yol açabilmektedir. Paylaşılmış zamanların, birlikteliklerin, dostluklarla anılan arkadaşlıkların zayıflaması söz konusu olmaktadır. Bu durum ise ileride toplumsal ilişkiler için bir tehdit olabilir. Dayanışmanın, paylaşımın, dostluğun yerine rekabetin öne çıkma olasılığını düşünmek bile ürkütücü olsa gerek.

Sınavsız Ortaöğretime Geçiş Mümkün mü?

Anayasamızın 42. maddesi, “Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.” demektedir. Millî Eğitim Temel Kanunumuz ise “Fırsat ve imkân eşitliğini” temel ilkeler arasında saymaktadır. Buna göre, her Türk çocuğunun nitelikli eğitime erişiminin sağlanması hususunun yasalarla güvence altına alındığını görmekteyiz. Ancak uygulamada, okullar arasındaki nitelik farklarına ilişkin makas zamanla öyle açılmış ki sonunda TEOG gibi merkezî sınavlar çözüm olarak görülmüştür.

Okullar arasındaki nitelik farklarına bağlı olarak başarılı okullara olan talebin arzı karşılayamaması durumunda, kaynağı en çok hak edeni bulmak için talep edenlerin bilgi ve becerileri açısından sıralanması akla ve vicdana uygun olacaktır (Baykal, 2014). Böyle bir gerekçenin, çocuklarımızı akade-

mik başarıları açısından sıralamak amacıyla TEOG'a yasal dayanağının ötesinde toplum nezdinde aynı zamanda ahlâkî bir meşruiyet de kazandırdığı düşünülmektedir.

Ortaöğretime geçiş için ortaokul son sınıf öğrencilerine merkezî olarak hazırlanan ve uygulanan bir sınava bugün de ihtiyaç vardır. Bir üst eğitimin hangi okulda veya programda yapılacağını belirlemek amacıyla uygulanan TEOG'un varlık nedenini ortadan kaldırmaya yönelik ciddi bir çalışmanın olmaması nedeniyle bu sınavın varlığını devam ettireceği ifade edilebilir. TEOG kapsamında 8. sınıf öğrencilerine güz ve bahar dönemlerinde olmak üzere 6 farklı ders için iki kez uygulanması ise sınavların sonuçlarının birbirinin yerine kullanılabilir olmaması nedeniyle bir ihtiyaç olarak da değerlendirilmesi güçtür. Birbirinden bağıntısız olarak hazırlanan bu iki sınavın öğrenciler ve aileler üzerinde yol açtığı aşırı stres ve kaygının tek uygulamaya göre çok daha fazla olacağını ifade edebiliriz.

Bugün ortaokulu başarıyla tamamlayan çocuklarımız için ortaöğretime geçişte, öncelikle iki temel seçenek vardır. Birincisi Anadolu, Fen ve Sosyal Bilimler liseleri olarak bilinen akademik eğitim veren liselerdir. İkincisi Endüstri Meslek, Teknik, Ticaret, Otelcilik ve Turizm, İmam Hatip ve Kız Meslek adlarıyla bilinen ve meslekî eğitim veren liselerdir. OECD tarafından yürütülen ve 15 yaş öğrenci nüfusunun dâhil olduğu uluslararası öğrenci başarılarını belirleme sınavı PISA sonuçlarına göre Türkiye, okullar arası başarı farklarının çok fazla olduğu ülkelerden biridir (MEB, 2015; Türk Eğitim Derneği, 2014). Bu araştırmalara göre, hem iki gruptaki liseler arasında hem de her bir grubun kendi içinde var olan türleri arasında eğitimin niteliği açısından çok büyük farklar vardır. Ortaöğretimde kurumlar arasında gözlenen bu farkın devlete ve aileye iki temel yansıması olmaktadır. Ailelerin çocuklarına daha iyi bir eğitim sağlayabilmek adına başarılı liselere olan talep yığılmaları ortaya çıkmaktadır. Bu durumu sorun olarak ele alınan devlet ise, ailelerin daha iyi eğitim taleplerini de dikkate alarak çocukların ortaöğretime geçişleri için adil çözümler üretmeye çalışmaktadır. TEOG olarak adlandırılan sınav da böyle bir döngünün sonucu ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak nitelikli liselerin kontenjanları sınırlı talebi fazla ise, talep edenleri bir şekilde başarı durumlarına göre sıralamaktan başka çözüm görünmemektedir. Başka bir anlatımla, her birey için fırsat eşitliğini gözeterek, adaletli, objektif bir yerleştirme yapabilmek adına sınavlardan vazgeçemeyiz.

Toplum, TEOG'un çocukları başarı durumlarına göre objektif sıraladığını düşünerek uygulamayı yaşanılan bağlamda ahlâkî görebilmektedir. Bu nedenle bilim çevrelerinde ve kimi STK'larda sınavların bir çözüm olup olmadığı tartışılrsa dahi toplumun geniş bir kesiminin böyle bir gündemi bulunmamaktadır. Toplum böyle bir süreçte not şişirme nedeniyle okul başarı ortalamalarına dayalı çözümlere de sıcak bakmamaktadır.

Bu durumda, okul ve topluma olan olumsuz yansımaları dikkate alınarak TEOG'u kaldırılmak istense, bu nasıl başarılabilir? Ortaöğretim kurumları arasında gözlenen nitelik farkları kaldırılır veya ihmal edilecek düzeye çekilebilirse TEOG'a olan temel ihtiyaç ortadan kalkacaktır. Örneğin, bir ildeki Anadolu liseleri arasında ve illerin Anadolu liseleri arasında eğitimin niteliğinin en önemli belirleyicileri olan yönetici ve öğretmen kadrolarında, fiziksel kapasitede, araç-gereç donanımında okullar eşitlenmiş olsa, aileler çocuklarını evlerine en yakın olan liselere kaydetmek isteyeceklerdir. Çünkü çocuklarının nitelikli eğitime erişimlerinde artık sorun yoktur. Böyle bir süreçte dersane tarzı kurumlara da ihtiyaç olmayacaktır.

Yakın geçmişimizde ortaöğretime geçişte sınavların var olmasının gerekçelerinin kaldırılmasına yönelik girişimlere de rastlanmaktadır. Bu kapsamda ilk olarak, ortaöğretimin yeniden yapılandırılarak genel liselerin Anadolu veya meslek liselerine dönüştürülmesi ve alt yapılarının güçlendirilmesine ilişkin MEB (2010b)'in 6 Mayıs 2010 tarih ve 30 sayılı genelgesi dikkat çekmektedir. Bu süreçte dönemin bakanı Nimet Çubukçu 28 Haziran 2010 tarihinde yaptığı açıklamayla liseler arası nitelik farklarını ve okul çeşitliliğini en aza indirgenerek sınavlara olan ihtiyacın da en aza indirileceğini dile getirmiştir. Böylece ilköğretimi tamamlayacak çocukların liselerde nitelikli eğitim almalarının sağlanabileceği ve uzun vadede liselere yerleştirmede merkezî sınavın kaldırılmasının da mümkün olabileceği düşünülmüştür. Ancak ilerleyen süreçlerde genel liselerin yapısal dönüşümleri gerçekleştirilmiş olmakla birlikte herkesin nitelikli eğitime erişiminin sağlanması amacına ulaşamamış, başarı açısından liseler arasında gözlenen hiyerarşik yapı daha da keskinleşerek devam etmiştir.

Bir kez daha vurgulamak gerekirse, toplumun üzerinde ağır bir yük olan TEOG sınavının kaldırılmasının önündeki en önemli engel liseler arasındaki nitelik farklarıdır, buna dair oluşan okul hiyerarşisidir. Başta MEB olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin nitelikli eğitime erişimdeki bu eşit-

sizliği ortadan kaldırmak için güç birliği yapmak ve bu konuda kararlı, ısrarcı olmak durumundadır. Bu aynı zamanda ahlâkî, vicdanî bir sorumluluktur. Anne babaları, “Evladım sınavına çalış.” söyleminden kurtarmalıyız. Okullar, toplumun taleplerini de dikkate alarak başkalarını ve ülkesini düşünen millî ve insanî değerlere sahip gönül insanları yetiştirebilmelidir.

Sonuç

Buna göre Türk Eğitim Sistemi'nin en önemli sorunlarından biri özellikle ortaöğretime geçişte kullanılan, kısaca TEOG olarak bilinen ve merkezî olarak yürütülen sınavlardır. Topluma ve eğitim sistemine olan olumsuz yansımaları tartışılan bu sınavların varlık gerekçelerinin ortadan kaldırılması, sistemin en öncelikli sorunlarından biri olarak ele alınmalıdır.

Otbiçer (2016)'in çalışmasında vurguladığı gibi eğitim serüvenlerinin henüz başlarında, ilkokul ve ortaokul dönemlerinde, çocuklara hayatta başarılı olmanın nedenini sadece tasarlanmış sınavlarda “başarılı olmak” olmadığı gösterilmelidir, hissettirilmelidir. Başkasına yardım etmenin, arkadaş ilişkilerinde adaletli olmanın, kitap okumanın sınavlarda yüksek puan almaktan daha değerli olduğu vurgulanmalıdır. Evler, test kitaplarıyla değil millî ve insanî değerlerin de gelişimine katkı sağlayan kitaplarla donatılmalıdır. Öğrenmeyi zorunluluk olmaktan çıkartacak bir anlayışa ihtiyaç vardır.

Kaynakça

- Baykal, A. (2014, Nisan). Sınavlardan sınav beğen. *Eğitim Sisteminde Kademeler Arası Geçiş ve Sınavlar: Egeden Eğitime Bakış Paneli*. Ege Üniversitesi, İzmir.
- Birenbaum, M. ve Rosenau, S. (2006). Assessment preference, learning orientations, and learning strategies of pre-service and in-service teachers. *Journal of Education for Teaching*, 32(2), 213-225.
- Büyüköztürk, Ş. ve Gülbahar, Y. (2009). Assessment preferences of higher education students. *Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research*, 41, 55-72.
- Çubukçu, N. (28 Haziran 2010). SBS tarihe karışıyor. *NTV Eğitim Haberleri*.

http://www.ntv.com.tr/egitim/sbs-tarihe-karisiyor,EO5gq4YhN0WBK2jb9ZUN_g?_ref=infinite adresinden 5 Haziran 2016 tarihinde edinildi.

Gijbels, D. ve Dochy, F. (2006). Students' assessment preferences and approaches to learning: Can formative assessment make a difference? *Educational Studies*, 32(4), 399-409.

Kutlu, Ö. (2014, Nisan). Geçiş sınavları çıkmazı: Ortaöğretimden yükseköğretime. *Yayımlanmamış Panel Notları*. Ankara Üniversitesi.

MEB Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı. (2010a). *Seviye belirleme sınavının değerlendirilmesi araştırması ön raporu*.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Ortaöğretim Genel Müdürlüğü. (2010b). *Ortaöğretim Kurumlarının Anadolu Lisesine dönüştürülmesi Genelgesi*, 2010/30.

MEB Ölçme Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2015). *PISA 2012 Araştırması ulusal nihai rapor*.

Otbiçer, T. (2016, Ocak). *Ses veriyorum: Mutlu ol*. Yayımlanmamış Çalışma.

Stuyven, K., Dochy, F. ve Janssens, S. (2005). Students' perception about evaluation and assessment in higher education: A review. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 30(4), 325-341.

Turan, S. (28 Ağustos 2014). *Modern okul*.

<https://tedmem.org/dosya-konusu/prof-dr-selahattin-turan-modern-okul> adresinden edinildi.

Türk Eğitim Derneği. (2014). *PISA 2012: Türkiye üzerine değerlendirme ve öneriler*.